

Vents fermes e stemprà

Furmaziun – cumportament – management dals donns

■ **Vent è in moviment d'aria en l'atmosfera ch'è principalmain drizzà en direcciun orizzontala. Vents resultan pervi da differenzas en la pressiu da l'aria tranter massas d'aria da differenta temperatura.** L'aria sa mova davent da la pressiu pli auta (zona da pressiu auta) a la pressiu pli bassa (zona da pressiu bassa), fin che la pressiu da l'aria è sa gulivada. En la part da la Svizra situada en il nord da las Alps datti sin grondas surfatschas il pli savens vent dal vest, bisa (vent dal nordost) e favugn (vent dal sid).

Vent – tge è quai propi?

La natira tschertga adina l'equiliber. Per quest motiv metta la differenza da pressiu en moviment las massas d'aria: L'aria che fluescha da la zona da pressiu auta vers la zona da pressiu bassa generescha il vent. Però l'aria na curra betg directmain d'ina zona a l'autra; la rotaziun da la terra fa ch'il vent deviescha a dretga sin l'emisfera nord. Uschia circulescha la massa d'aria cunter la direcciun da l'ura enturn ina zona da pressiu bassa ed en direcciun da l'ura enturn ina zona da pressiu auta.

Pressiu atmosferica auta e bassa

L'Europa Centrala è savens sut l'influenza da l'uschenumnà jetstream – in current d'aria che circulescha en nosa zona temprada normalmain vers l'ost enturn il globus. Quest vent transporta aria chauda ed umida da l'Atlantic vers l'Europa Centrala. Entaifer quest current datti zonas da pressiu auta e bassa che passan il continent europeic e determineschan noss'aura.

Las zonas da pressiu bassa portan per il solit fronts chaudas e fraidas ed han in andament tipic da l'aura. L'emprim s'avischina la front chauda cun precipitaziuns persistentas suandada d'aria chauda. Lura s'avischina la front fraida cun uradis e fermes vents. Davos la front fraida crodan las temperaturats. Las pressius bassas portan uschia mal'aura – la pressiu auta maina normalmain aura sulegliva e sitga.

Las Alps, ina regiun particulara

Il clima da la Svizra è influenzà fermamain da l'Atlantic vischinant e da las Alps. Ils vents dominants dal vest portan aria maritima chauda ed umida sur la Svizra. Quai sa mussa cun in'aura pli frestga durant la stad ed in'aura pli chauda l'enviern; ultra da quai garanteschian els precipitaziuns en quantitads suffizientas per la plipart dal pajais. Las Alps èn sco ina gronda barriera climatica tranter il nord ed il sid dal pajais. Il clima mediterranean dal sid sa distingua da quel dal nord essenzialmain tras ils envierns pli pauc rigurus.

Il clima da las valladas interalpinas è er determinà fermamain da las Alps: i

Il satg da vent – ina da las pussaivladads per inditgar la direcciun e la fermezza approximativa dal vent.

FOTO: PD

basta da pensar a l'Engiadina ed al Valais. Las muntognas autas protegian questas valladas da precipitaziuns dal nord sco er dal sid; la consequenza è in clima sitg. Il massiv da las Alps influenzescha er las cundiziuns meteorologicas d'in grond territori, quai che po manar tar l'aura da favugn. Cur ch'i traì favugn (dal sid) vegn aria umida e chauda da la zona d'aura pressiu dal sid da las Alps manada envers ina zona da bassa pressiu al nord da las Alps. A la spunda vers sid ascenda l'aria e sfradenta, furmond nivels. Entant che ferma plievgia croda sur il Tessin, curra l'aria sur las Alps, nua ch'ella descenda sa stgaurond e schlia uschia ils nivels locals. Savens è il favugn er in vent fitg spert.

Datti er tornados en Svizra?

Tornados existan er en l'Europa Centrala. En Svizra han els per regla ina intensità modesta e sa furman per il solit sur lais, nua ch'ins als numma «tromba». Il pli grond privel regna durant ils chauds dis da stad cun tendenzas d'urizis. Perquai sa furman ils tornados il pli savens durant il mais d'avust ed in pau pli pauc durant il fanadur. Ils tornados sa furman in pau auter che las tipicas tempestas tropicas sco ils huricans, ils taifuns ed ils ciclons ed han in diameter bler pli pitschen.

Nivels da privel dal vent

Nivel da privel 2 (privel moderà): Vent burascus en las regiuns bassas e mesaunas (incl. favugn) da 70–90 km/h. Consequenzas: turbulenzas en vischinanza dal fons disturban l'aviazion leva; undas pli grondas sin ils lais; objects che n'èn betg fixads u ch'èn fixads insufficientmain crodan enturn; roms pli pitschens rumpan giu.

Nivel da privel 3 (privel considerabel): Vents burascus en las regiuns bassas e mesaunas (incl. favugn) da 90–110 km/h; vents burascus en las regiuns pli autas

(>1800 m s.m.) da 130–160 km/h. Consequenzas: roms rumpan giu, singulas plantas cupitgan; singuls tetgs vegnan donnegiads; objects da gronda surfatscha ch'èn francads mo levamain sco tendas e puntanadas cupitgan; il traffic sin via, il traffic da viafier, il traffic sin l'aua ed il traffic aviatic è disturbads; igl è probabel ch'il manaschi da runals e da telefericas vegn interrutt.

Nivel da privel 4 (grond privel): Vents burascus en las regiuns bassas e mesaunas (incl. favugn) da 110–140 km/h; vents burascus en las regiuns pli autas (>1800 m s.m.) da 160–200 km/h. Consequenzas: plantas cupitgan; singuls edificis e tetgs vegnan donnegiads; il traffic sin via, il traffic da viafier, il traffic sin l'aua ed il traffic aviatic è disturbads u restrenschids; objects pli gronds sco tendas e puntanadas ch'èn francads fixamain sco er objects mobils sco mobiglias d'iert pon vegnir suflads davent dal vent; interrupziuns dal provediment d'electricità e/u da las colliaziuns da telefon.

Nivel da privel 5 (fitg grond privel): Vents burascus en las regiuns bassas e mesaunas da sur 140 km/h; vents burascus en las regiuns pli autas (>1800 m s.m.) da sur 200 km/h. Consequenzas: plantas, entiras gruppas da plantas u parts d'in guaud sco er pitgas da conducts vegnan terrads; grondas donns vi d'edifizis; il traffic sin via, il traffic da viafier, il traffic sin l'aua ed il traffic aviatic è disturbads u vegnan interruts cumpletmain; vehichels pli gronds (vids) vegnan terrads; er objects pli gronds sco tendas e puntanadas ch'èn francads fixamain sco er objects mobils sco mobiglias d'iert e.u.v. vegnan terrads dal vent; ils lais han undas grondas che van sur las rivas ora; vastas e lungas interrupziuns dal provediment d'electricità e/u da las colliaziuns da telefon.

Recumandaziuns da cumportament

Avant vents fermes
Per regla pon ils meteorologs prognostigar ina pressiu bassa da stemprà. En il temp che resta èsi impurtant da prender tschertas mesiras preventivas vi da la chasa, sin il balcon ed en l'iert. Er sch'i vegnan mo prognostitgads vents d'ina fermezza moderada, ston ins adina quintar localmain cun bufes fermes.

Recumandaziuns: Observar il svilup local da l'aura, s'infurmar ed adattar il cumportament a las relaziuns; fixar objects libers enturn la chasa, sin il balcon u en l'iert u metter quels en in lieu protegi (vaschs da flurs, mobiglias d'iert e.u.v.); laschar si las storas da sulegl, serrar las fanestras e las portas; betg parcar l'auto sut ina planta; resguardar ils alarms da stemprads sin ils lais; laschar controllar mintg'onn l'edifizi (fixaziun da las antennas, dals implants solars

e.u.v., stabilitad da tetgs, da penslas e da fatschadas).

Durant vents fermes

Stemprads tiran per part cun fitg grondas sveltezzas e cun bufes tras il pajais. Els pon strair davent objects, distatgar quadrels dals tetgs, terrar plantas e furmar undas grondas sin ils lais. En cas da vents fitg fermes na duess ins perquai sche pussaivel betg sa tratagnair al liber.

Recumandaziuns: Sche pussaivel betg sa tratagnair al liber; tegnair distanza da guauds, d'urs da guaud, da plantas exponida e da gruppas da plantas; tegnair distanza da pitgas electricas (pitgas intactas e pitgas terradas); tegnair distanza da lieus exponids sco tetgs, penslas u nas da grips; far atenziun d'objects che crodan giu (quadrels dals tetgs, roms, conducts electricas e.u.v.); betg charrar sin vias da guaud u tras aleas da plantas; tegnair distanza da las rivas da lais; betg reparar donns vi d'edifizis ed infrastructures durant il stemprà (p.ex. quadrels crudads giu dals tetgs), mabain spetgar fin ch'il stemprà è tschessà.

Suenter vents fermes

Cur ch'il vent ed il stemprà tschessan, è il privel direct bain passà, ma savens restan enavos donns pli gronds vi da l'infrastructura. Plantas cupitgadas u pitgas electricas terradas pon impedir il traffic sin via e sin la viafier anc durant plirs dis. En il traffic sin via ed al liber ston ins perquai er vinavant esser precaut. Ussa vali da reparar ils donns vi da la chasa ed en l'iert e da far urden. Suenter in stemprà fitg ferm vegni supplementarmain recumandà da laschar controllar, sch'il stemprà ha chaschunà donns vi da l'edifizi.

Co proceder suenter donns da guaud?

L'onn 2000, 10 onns suenter il stemprà desastrus Vivian ch'ha terrà il 1990 grondas surfatschas da guaud, ha l'Inspektorat forestal dal Grischun resumà las experienschas fatgas sco suonda:

Fin oz èn stadas las terradas e sragischadas dal vent, chaschunadas da l'orcan Vivian dals 27 da favrer 1990, l'eveniment cun ils pli gronds donns da guaud en il Grischun. Auters donns tras lavinas, stemprads, naiv bletscha, incendis da guaud e.u.v. èn minims en cumparegliazion, succedan dentant relativamain savens.

En media ston vegnir utilizadas sfurzadamain la mesadad da tut las plantas en il Chantun, e quai a basa da donns e malsognas. Vivian percenter ha furnì 720'000 meters cubics laina; quai correspunda a 220 pertschient d'in'utilizaziun annuala. Approximativamain ogt fin dieg pertschient da questa laina èn restads en il guaud. I sa tracta oravant tut

da singulas plantas sparpagliadas, da tocs da tschimas e da ragischs sco er da parts da mutagls sfratgads.

Immediatmain suenter l'eveniment è diventà activ il stab da crisa dal Chantun per coordinar las activitats dal militar e da la protecziun civila. En las regiuns han ins stuì prender emprimas mesiras immediatas per avrir colliaziuns da traffic impurtants e per reducir ulteriurs privels. A maun da las annunzias dals donns tras ils selviculturs circuitals han ins alura graduà las prioritads per las lavurs da rumida tenor ils sequents criteris: 1. Segirezza per umans e valurs realas considerablas, mesiras immediatas per facilitar la lavur; 2. Protecziun dals guauds restants per motivs fitosanitars, cunzunt per evitar donns da baus; 3. Protecziun dal guaud giuven existent; 4. Rumida exclusivamain per motivs economic; 5. Elavuraziun minimala dal lain per motivs fitosanitars e da tecnica da segirezza, dentant senza vendita da laina; 6. Naginas mesiras, la laina po restar en il guaud senza privel. En general èn ins stà da l'idea ch'ins stoppia pinar, allontanar or dal guaud e vender uschè blera laina sco pussaivel, malgrà il collaps dal martgà da laina. Oravant tut ils proprietaris da guaud han fatg opposiziun e n'han betg vuli laschar la laina giu per terra en il guaud. Ins ha spetgà in gudogn net grazia a subvenziuns en cas che la laina vegnia vendida. Il Chantun n'ha deplorablamain gi naginas pussaivladads legalas da far valair las prioritads fixadas.

En ils blers lieus han ins alura rumi l'emprim ils donns sin surfatschas planivas. Donns sparpagliads che pretendan dapli lavur èn tras quai vegnids negligids. Els han alura savens chaschunà donns tras baus-scorsa. Quests han cuntanschi l'onn 1993 la culminaziun ed èn s'extendids fin il 1996 pervi d'ulteriurs eveniments. Sche la laina terrada dal vent ch'è vegnida pinada ils onns 1990 e 1991 vegn confruntada cun ils donns da baus dals onns 1990–1994, hai dà ultra dals donns tras Vivian almain anc 25 pertschient laina infestada tras ils baus.

Ins po resumar sco suonda las experienschas fatgas cun dumagnar ils donns da stemprà da quella giada:

1. Mesiras consequentas da proteger ils guauds valan la paina. Las prioritads fixadas ston dentant er vegnidas realisadas, e surtut sto vegnir dà dapli paisa ad ina realisaziun conforma al temp. Sch'ins prenda mesiras cur ch'ils baus èn gia sgludads or, na gidan ellas nagut pli.

2. Las entschattas d'ina valitaziun differenziada da las singulas surfatschas donnegiadas èn stadas bunas, pon dentant anc vegnir meglieradas.

3. Il sistem da subvenziun da quella giada da la Confederaziun e dal Chantun è stà memia pauc differenzià. El è stà adattà per la gronda part dals cas, ma i ha dà situaziuns nua ch'el ha sveglià impuls sbagliads ed ha provocà transports da laina ch'ins avess meglier tralascià dal puntg da vista economic.

Pli tard ha ina gruppa da lavur, manada da la direcciun forestala da la Confederaziun, cumpilà las enconuschientschas da la perscrutaziun e las experienschas da la pratica cun dumagnar ils donns da Vivian. Il resultat è in agid da trair decisiuns per rumir u laschar giu per terra la laina suenter donns da stemprà sin surfatschas planivas. A basa da ponderaziuns cumplessivas han ins en emprima lingia gi l'intenziun da laschar dapli laina giu per terra e da tegnair quint da las pretaisas da la protecziun da la natira.

La presentaziun:

Dossier «Vents fermes e stemprà».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4235
www.chattà.ch

Rumir donns da guaud – savens ina da las grondas sfidas suenter stemprads.

FOTO: PD